

Quod, DEO Duce,
probavit verum.

Hac qualicunq; Dissertatione
PRO GRADU in PHILOSOPHIA;
videlicet:

INTELLECTUM
ESSE NATURA PRIOREM
VOLUNTATE,

Hoc

Cum consensu Amplissimæ Faculta-
tis Phil. ad Auram,

SUB PRÆSIDIO

VIRI Adm. Rever. atq; Clariss. DOMINI,

MAG. JOHANNIS
HAARTMAN,

Phil. Theoretices Prof. Ordin.

Publice defendere conabitur

S:Æ R:Æ MITIS Alumnus

CARL GUST. WERANDER

Ostro - Bothoiensis,

In Aud. Maximo, die, si cœptis Nu-
men taverit Supremum, 23. A-

prilis. 1726.

ABOÆ,

Typ. E. FLODSTRÖM, Reg. Acad. typog

Perilluſtri atque Generoſiſſimo

DOMINO

BARONI FABIANO

WREDE,

Majori Legionis Peſtris, ut Patro-
no Magno, ſic magna, qua
par eſt, animi reverentia
colendo.

Nobiliffimo atq; Conſultiſſimo

VIRO,

Dn. ADAMO SKYTS,

Regii apud Fennos Tribunalis Aſſeſ-
ſori Ampliſſimo, Promotori
Certiffimo.

OB ſummum favorem, quæ Voſ, Patre
proſequimini, in ſignum ſubmiſſe rede
voto, pro incolumitate Veſtra omnigena

MAGNORUM NOMI

Hamilli

CARL GUSTAF

Generoso atque Nobilissimo

VIRO,

DN. LAURENTIO JOHANNI
EHRENMALM,

Regii, quod Aboæ floret, Dicasterii
summi Assessori Celeberrimo, Pa-
trono Benignissimo, ætatem
jugiter æstimando.

Amplissimo atq; Consultissimo

VIRO,

DN. SAMUELI SCHULTEN,

Utriusque Juris, cum Patrii, cum
Romani, Professore Ordinario,
Promotori Optimo.

*si Magni, Optimi, omnes Musarum Alumnos
rentiæ, leves basæ pagellas, cum ardenti
atque perenni, sacras voluit*

NUM VESTRORUM,

mus cultor

WERANDER.

Nreborne och Högwäl-
achtade

Handelsmannen i Kongl. Resi-
dence Staden Stockholm,

Hert DAVID BENEDICT
CNEIFF,

Min Högtårade K. Swäger.

Gin jag i glömskans döstra natt/
Min Swägers godhet skulle
lämna/
Ett tackfänt sinne wor' då platt
A sido wändt; ett galet ämne:

Uptag min Bror för godhet all
Det trohets prof jag nu här gif-
wer /

Til des jag i min mun blir kall/
Jag skändigt är och städs förblif-
wer

Min Högtårade K. Swägers

Hörfamste tienare
och Broder

CARL G. WERANDER.

Clarissime Domine Candidate.

Cum nihil homini datum sit a Deo immortali, mente & ratione præstabilius, nihil quoque dignius cæseri deo bet, in quo idem plurimum operæ studiique ponat. Traxit enim hoc divinum donum ex contagione commercioque humani corporis, multum obscuritatis, multumque malitiæ, ut nec omnia, quæ velit, intelligere, nec ea, quæ intelligit, promte exequi velit. Obstat plerumque ab una parte negligentia, inertia, ignavia; ab altera, cupiditas & metus, quæ vitia declinare qui volet, (omnes autem velle debebunt,) vindicabit se, quantum licet, e vinculis & illecebris corporis, ac in eum statum deducet, ut tanquam ex alto & sublimi loco reliqua humana despiciat; in solius vero honestatis admiratione defixum animum gerat. Talibus Te studiis delectari, Clarissime Werander, & multa alia & præsens dissertatio ostendit, in qua studiosè naturam mentis evolvis, quæ licet unum quoddam & individuum sit, tamen Tu eam, melioris gratia perceptionis, in duas partes distinguis. Primas intelligentiæ tribuis; secundas voluntati. Recte quidem. Quoniam quid faciendum fu-

fugiendumve Tit, illius est præscribere,
huius autem recte præceptis obtemperare.
Præterea hoc insigni documento luculen-
ter probas, & qualem Tibi vitæ ducem e-
legisti; & quam viam tenere decrevisti.
Nec vero illud novum Tibi institutum est,
sed cum eadem ratione anterior vita cohæ-
ret. Quam diligenter enim intelligentiam
Tuam coluisti, edocent bina specimina,
jam parvo intervallo edita, & quam obse-
quentem rationi appetitum reddidisti, te-
statur singularis Tua probitas, & vere-
cundia, & ea, quæ maxime juvenem decet,
modestia. Quibus ornamentis & virtuti-
bus, & alios multos & me quoque sic in
amorem tui allexisti, ut affectum in Te me-
um hac data occasione etiam publice de-
clarare gestiam. Uno igitur verbo gratu-
lor Tibi bonitatem indolis, claritatem e-
ruditionis, elegantiam morum; magiste-
rii item Philosophici titulos, & insignia
jam capiti Tuo imminencia gratulor, ea-
que ut deinde reliqua præmia consequan-
tur, ac per totam vitam continua felicitas
excipiat, opto voveoque.

Tui

Dab. Aboæ

Studiosissimus

d. 16 Apr. An. 1726.

SAM. SCHULTEN.

A. κβ Ω.

CAPUT PRIUS.

§. I.

ihil quicquam

sub sole esse, quod clarius atque illustrius Benignissimi Creatoris & potentiam & sapientiam nobis exprimat, quam ipsum hominem, ad unum omnes saniores necesse est, consentiant. Etenim ad singulas res ab Altissimo conditas attendentibus, vix majori dignum admiratione occurrit, quam duas substantias, in uno subiecto diversissimas, reperiri; alteram

A

ram

ram omnis extensionis capacem, quam corpus appellant; alteram extensionis omnis expertem, quæ mentis nomine insigniri solet. Omnes enim res ad duo substantiarum genera commodissime revocari, & vel sub spiritus vel corporis notione comprehendi possunt. Homo vero tanto nobilius DEi artificium est censendum, quanto evidentius in illo arcuissimum cum spiritus tum corporis vinculum & commercium observamus.

§. II.

QUæ ad mentem singulariter pertineant, consideraturi, cum corporis rationem non finit ratio instituti ut habeamus, non ignoramus, haud paucos defuisse, qui mentis ideam formarint partim corpoream, partim incorpoream sive spirituales: Sed si quid in nobis est iudicii, omnino sine ratione, id tactum arbitramur; cum unum atque idem non possit,
ad

ad eandem oppositionis rationem esse corporeum & incorporeum; materiale ac immateriale; mortale atq; immortale. alias parit in nobis ideas substantia materialis sive corporea, alias substantia immaterialis sive cogitans. alios de rebus extensis, alios de inextensis formamus conceptus. Quis itaque ejus sit audaciæ atque temeritatis, ut de industria, attributa longe distinctissima, immo adverſa, uni eidemque substantiæ tribuere velit? Ut enim apud Philosophos, substantia est primum ſubjectum attributorum & proprietatum, ita proprietates corporis & ſpiritus ſibi invicem e diametro repugnantes, annon aliud requirant ſubjectum, idq; diverſiſſimum? (a)

§ III.

Ceterum quæ mentis ſint proprietates, quibus a corpore dif-

A 2

cer-

(a) Conf. Lud. de la Forge traſſ. de mente humana C. III. §. 4 p. m 8 & And. Rydelii Theſ. Pneū. in MS. C. II. de anima humana.

cernatur, non omnes tradunt easdem. *D. Chr. Thomafius* differentiam materiae & spiritus in visibilitate & invisibilitate collocat (b). Verum juxta ejus hypothefin aër & lumen, aliaque corpora subtilia spiritibus annumerari deberent, ut alia taceam.

§. IV.

Alii immaterialitatem, alii cogitationem, alii activitatem, alii vitam dicunt esse rationem mentis formalem, qua a corpore discernatur: sed si ad hanc rem nervos ingenii acrius intendamus, res hifce eodem tere recidit. Nam quod alii terminis negativis enunciant, alii affirmativis exprimunt, nec nisi verbis singulariter differre videntur. Nos dum substantiae materialis

(b) *In Cautelis circa studium Metaphysices* §. 13. p. 174. §. §. 14, 15, 17. p. 175. c. XII. ex instituto vero in tentamine de natura spirituum p. 134.

lis sive cogitantis non ita pridem fecimus mentionem, non hoc indigitatum volumus: *anima essentiam in cogitatione consistere*. Scimus hanc sententiam a modernis Philosophis rationibus non ficulneis esse exploratam, id tantum defendimus utpote verissimum: mentem omnis omnino materiæ expertem, ab omni extensione remotissimam, & tamen substantiam, sed viventem, sui que consciam esse.

§. V.

Ex eo autem, quod anima rationalis est spiritualis, sive immaterialis, sponte sua fluit, eam esse *intellectu* præditam. Spiritualitas enim sive immaterialitas substantiæ, est radix *intellectualitatis*, ut loquuntur Scholæ. Hinc vero, quod anima rationalis est *intellectu* instructa, porro consequitur, eam pollere *voluntate*. Quicquid enim habet potentiam cognoscendi, illud quoque ta-

facultatem appetendi possidet; cum potentia cognoscendi, sua natura sit propter potentiam appetendi, ut bene argumentatur Dominus Joh. P. Hebenstreit (e). Unde facile colligi potest, quid ad quaestionem illam sit nobis respondendum: *Utrum voluntas Intellectum, an intellectus voluntatem precedat?* Ingenuè fatemur esse hanc quaestionem, inter eruditos diu multumque agitatum, ut proinde parum abfuerit, quin a proposito deterreremur; exploratissimus tamen ille favor, quo B. L. jam pridem nos, utur immeritos, dignatus es, spem nobis fecit certissimam, Te pro ea, qua es propensione, hos etiam innocuos nostros ausus æqui bonique fore consulturum.

CAPUT

(e) in *Philos. Prim. P. I. C. VI. lib. XI. p. m. 422.*

CAPUT POSTERIUS.

§. I.

Quæ & quot sint facultates mentis, penitus scrutantibus, vix dici potest, quanta sententiarum, apud Philotophos, super hac re occurrant divortia. Quidam septem docent esse facultates mentis, intellectum, voluntatem, sentiendi facultatem, libertatem, Phantasiam, memoriam, Habitu (d). Sed quis non videt, hisce confundi ipsas facultates mentis, cum cujusque diversis facultatis potentius, sive dotibus (e)? Quidam tres menti facultates tribuunt, videlicet intellectum, desiderium, & acquiescentiam (f). Verum desiderium, & acquiescentia ad voluntatem pertinent; quippe quæ
in

(d) Clericus Pneum. Cap. III. §. 2.

(e) Jo. A. Schwardt. Th. Nat. pos. p.m. 124. Epini introduçt. in Phil. part. IV. p. m. 66. (f) Joach. Langius in Medicina mentis Part. II. C. I. §. IX. p. 217.

in se non solum complectitur facultatem desiderandi, qua mens bonum cognitum exoptat, quarit, recipit; verum etiam facultatem adquiescendi, qua bono recepto, cum quodam lætitiæ affectu, perfruitur. Quidam duas menti adscribentes facultates, diverso modo sese explicant; vel enim *passive*, vel *active* mentem sese habere putant. *Sic* *passione*, vel *passivis cogitationibus*, comprehendendi ajunt *perceptionem & inclinationem*; *sub actione sive activis cogitationibus determinationem*; ita ut omnia cogitationum genera, ad hæc duo, tanquam capita, revocari possint (g). Sed si libere philosophari etiam nobis fuerit licitum, non videmus satis prægnantes esse causas, cur a vocibus, atque notionibus veterum heic recedamus; Annon enim

passive

(g) *Adi ingrami atque judicii Excellentis Phil. Dn. And. Rydelii Th Pneum. M. S. p. m. 71. illiusque Edrnuiff: S ofvingar for år 1720. J. 1. 2. p. p. S. 20 120*

passio, quæ sub se comprehendat
perceptionem, tam *lucens*, ut ipsis
 vocatur, quam *ardentem*, æque di-
 stincte, si non distinctius exprima-
 tur per veterum, atque recentissi-
 morum deinde, *Intellectum Theoretic-
 um & Practicum*? *Perceptio lucens*
 illis dicitur, quæ cor non movet,
 quia objectum ejus est nudum ve-
 rum vel falsum, sine specie boni
 vel mali. *Intellectus Theoretici* nomine
 his venit, qui circa res meræ specu-
 lationis, seu veritatem & falsitatem,
 simpliciter in se spectatas, versatur
 (b). Vel ut Cl. *Agrippa* habet: qui
 res cognoscit eo tantum fine, ut
 eorummet veritatem cognitam ha-
 beat atque perspectam (i). Quid
 ergo ponatur discriminis inter *per-
 ceptionem lucens* atque *Intellectum
 theoreticam*? *perceptio ardens* illis ap-
 pellatur, quæ cor movet, quia obje-
 ctum ejus est bonum, vel malum.
Intellectus Practicus his vocatur, qui

A 5

bo-

(b) *Clericus Pnevni. Cap. III. §. 3.*

(i) *Introd. in phil. part. 1. p. m. 65.*

bonum & malum, & quæ ad pra-
 xim pertinent, considerat; vel ut
 loquitur l. c. *Æpinus*, qui res co-
 gnoscat, non propter solam earum
 veritatem, sed ut dijudicet, num
 bonæ illæ sint, an malæ, agenda
 vel omittendæ. Annon itaque e-
 undem ferunt scopum *perceptio ar-*
dens atque *intellectus practicus*? Nudæ
 vero *Passionis* nomine *intellectibus* non
 posse venire existimamus, quia non
 est otiosus, sed maxime operosus,
 præprimis cum rem quampiam per-
 cipimus, aut nostra cogitatione vol-
 vimus; Et si nihil agat *intellectus* in
perceptione, unde tanta in cogitando
 contentio? relinquatur ergo, *intel-*
lectum habere se & *passive*, ideas re-
 cipiendo aliunde oblatas, & *active*,
 receptas contemplando, inter se
 comparando, distinguendo, & de
 iisdem iudicando. Quod ad *inclina-*
tionem attinet, existimamus eam
 ad voluntatem commode reduci pos-
 se, quoniam *voluntas* non solum ac-
 tuosam operationem, verum etiam
 nu

nudam, quam vocant, propensionem sub se comprehendit (k). *Determinationis* autem in activitate consistit, adeoque ad *voluntatem* spectare cuius patet, qui ad hanc rem considerandam nervos ingenii intenderit. Non itaque videmus, quidquam causæ subesse, cur plures mentis facultates statuamus, vel aliis titulis illas exprimamus, quam habent veteres atque recentiorum clarissimi Philosophi; videlicet *intellectum* atq; *voluntatem*.

§. II.

Prout autem mens eum in finem est creata, ut verum cognoscat & bonum obtineat, ita duplicem esse vim atque facultatem menti indicam a Creatore nostro hinc advertimus; unam, qua verum apprehendit, alteram, qua bonum expetit.

(k) Jo. Jac. Syrbius In der kurtzen Anweisung zur Weisheit/ §. 94. P. 38.

tit. *Intellectus* res percipimus, non tantum corporeas, sed omnis etiam materiae expertes, rerumque varios respectus, ac virtutum rationes, & id genus alia, quæ nec sensus ullus assequi, nec phantasma exprimere potest (1). *Voluntas* autem libere vel eligit vel rejicit, quod *intellectus* vel amplectendum vel repudiandum docet. Nunquam enim dici possum velle aut nolle aliquid, antequam *intellectus* dixerit hoc vel illud esse agendum vel non agendum, cum *voluntas* omnino sit ex se potentia cæca, nec determinare se ad bonum vel malum queat, nisi *intellectus* facem ei præferat, ostendendo ei & objectum sibi conveniens, modum, media atque finem semet exerendi.

§. III.

Tametsi voluntatem non ferri in incognitum, in omnium ore sit frequen-

(1) *Budd. Elem. Phil. Pract. p. 27. 15.*

quentissimum, non tamen defuere, qui variis modis id ipsum negare tentaverunt. Quam vero illud a veritate sit alienum, non una ratione probari potest. Observemus primo subiectum harum facultatum hominem; annon supra beluarum sortem, infinitis modis hunc eventum, vel ideo constat, quod unum hoc animal sentit, quid sit ordo, quid sit, quod deceat in dictis factisque, quis modus (m). Deinde si objectum intellectus atque voluntatis inspexerimus, annon intellectus objectum est verum, voluntatis bonum? antequam bonum quoquo modo esse sciam annon intellectus opus est? ut porro formalem utriusque rationem taceamus; Nonne intellectus est cognoscere atque intelligere, voluntatis velle? velle autem incognitum quomodo quis potest? Quid, quod tandem natura omnis praxeos necessario cognitionem, tanquam fundamentam suam supponit; Quomodo enim architectus ædes exstruere poterit, nisi ædificandi artem noverit? An scriba quidpiam scribere poterit, nisi

(m) Cic. l. i. de officiis. an-

antea norit, vel notitiam habeat, quo pacto quælibet lineæ sint ducendæ? Insanire videtur, quisquis sine ratione quidquam agit, vel agendum docet; Quibus denique rationes Politicas & œconomicas addimus: potest ne subditus colere principem suum, aut recte colere, nisi sciat, qualis ille sit, an imperium in ipsum habeat, quid ab ipso requirat, ubi *voluntatem* suam, quid a subdito fieri velit, manifestaverit, quibus Ministris utatur ad regendum, inque officio continendum subditum, quæ pœnæ ipsum maneat, si morose eidem obstitat; quæ præmia, si eidem obsequatur? Quoque accuratius & magis distincte hæc singula sciverit, eo rectius colat principem suum, eo diligentius ab ejus indignatione sibi cavebit, & de procurando amore ipsius sollicitus erit. Quis herus ex nutu servi adeo velit pendere, ut potius ex ejus, quam ex suo nutu suaque *voluntate* serviri cupiat?

Requiritur ergo in omnibus, ut *intellectus* prius instruatur, quam *voluntas* ad hoc vel illud decenter se applicare queat. Ideo quoque in omnibus scientiis practicis instructio præmittitur, & informatio de fine, quem agendo assequi volumus; de subjecto, quomodo id comparatum esse debeat, ut cum successu agere & ad finem tendere possit; denique de mediis, finem vere efficienibus, ne spuria media, & quæ sub bonitatis specie blandiantur atque decipiant, loco ingenuorum eligantur. Quæ in re moralis Philosophiæ, utpote *Ethica*, *Politica*, *Juris prudentia* Doctores summam semper adhibuerunt, & adhuc hodie adhibent diligentiam, ut solida, id est, ex immotis rationibus & fundamentis; hisque ex intimis moralitatis principiis & quasi recessibus petita instructione, veram agendarum rerum civilium notitiam, in animis auditorum, firment, eamque a spuria accurate se-

secernant (u). Fingamus hominem in incognitum ruere, nil certe a bestiis differet. Ut enim hominis nature plane est contrarium sine ratione agere, ita non antea cognitum appetere, est instar brutorum cæco impetu in aliquid ferri. Et quomodo igitur, quæso, voler homo, ni omnino antea, quid velit, sciat? Quomodo ager, nisi quid agar, noverit? Nam etiamsi *voluntas* aliquando in *intellectum* velut imperium quoddam obrinere videatur, ægre tamen inde deducitur, *voluntatem* natura *intellectus* esse priorem. Quid? quod *intellectus* etiam *voluntati* per modum quendam persuadendi imperat, dum objectum cognitum proponit, & propositum sub ratione bonitatis vel malitiæ, aut appetendum aut averſandum ostendit (o). Et si vel maxime concederemus, desiderium esse fundamen

men

(u) D. Job. Feſtiſſi ſupra omnes laudes poſiti Ex. Theol. indiff p. m. 103.

(o) Heereborſi Exerc. Eth. p. m. 47.

mentum omnium operationum, quas vocant mentales, quis tamen inde argumentari vellet, *voluntatis* actum præcedere *intellectum*? Nam quocumque nomine illud desiderium veniat, ideam tamen, si non semper distinctam, saltem confusam præsupponit. Nec ii sumus, qui nequeamus, *voluntatem* citra deliberationem, bonum appetere; id tamen firmiter adseveramus: nullum hominis appetitum, sine prævio qualicumque *intellectus* iudicio, procedere. Objiceret quis: *neminem posse aliquid intelligere, nisi velit.* Quod equidem quadantenus est verissimum; ita tamen, ut omni non careat exceptione. Quid enim de *naturalibus & insitis notionibus*, quæ docente etiam Cicerone, *in animis nostris insunt*, putas statuendum? Quid arbitraris de cogitationibus illis, qui nobis invisitis oboriuntur, esse dicendum? Annon appellatus de pecunia, quam pro hac vel illa re alicui debet, *no*llet scire, se hujus

aris alieni esse debitorem, si hoc
 se liberare posset? Esto etiam, cog-
 nitionem uberiorem, quam vocant
 acquisitam, actu *voluntatis* efficaci
 ut plurimum propagari, nulla ta-
 men ratione inde elicitur, *Intellectu*
Voluntatem esse priorem; quin semper
 rem cognitam *voluntati* sistat, ut
 eam sub specie boni vel appetat,
 vel sub specie mali aversetur. Ut ta-
 ceam ne hoc quidem in ignoran-
 tia simplici valere; nam licet igno-
 rantiam affectatam *voluntatis* ope
 exuere possit homo, præsupponitur
 tamen aliqua cognitio cum illius
 status, in quem sua negligentia pro-
 pria devolutus est, tum illius con-
 ditionis, ad quam pervenire jam-
 jam quærit. Unde nos inter quæ-
 dam quoad gradus, & omnia sim-
 pliciter distinguimus. Prius de vo-
 luntate admittere possumus, poste-
 rius negamus. Et cur ea, quæ per
 ignorantiam invincibilem patrantur,
 imputari non possunt, nisi præcipue
 hanc ob rationem, quod actionem
 di-

dirigere non possumus, ubi *intellectus* lumen non præluceat. Unde summam omnium actionum, imprimis moralium, fundamentum est cognitio intellectus, neque quidquam absurdius esse aut fingi potest, quam primo agere, deinde vero cognitionem non tam quærere, quam eandem ultro sequi.

§. IV.

Ergo manet, quod *voluntas* nihil appetat, nisi illud prius aut ab imaginatione, aut etiam ipsis sensibus externis fuerit repræsentatum, cognitum & utcunque perspectum. Unde illud omnium ore tritissimum: *Ignoti nulla cupido*, verissimum audit. Illud tamen facile largimur, ut ex supra dictis jam quoque patet, necessarium non esse, ut *voluntas* in rebus percipiendis occupata, appetere vel averfari non possit, nisi prius accuratam & distinctam cogitationem illarum

habuerit; quoniam crebra edocemur experientia, *voluntatis* nostræ imperus non raro adeo vehementes esse, ut in res, vel leviter tantum cognitas feramur; quo tamen non obstante, id sibi hoc jure vindicat ac merito tribuit *intellectus*, ut *voluntati* vel confuse vel distincte indicet, antequam quidpiam appetere aut averlari possit. Quocirca diffiteri non possumus, quin *intellectus* aliquando impetu quodam *voluntatis* obruatur; Vel *voluntas* ipsa per impetum & *ὀρμη* quandam interdum abripiatur; immo ad hoc vel illud coeca ruat (p): sed facultates forte mentis, ad instar horologii cujusdam, si dicere fas est, tum vitium aliquod alicunde, vel ab *intellectus* usu atque exercitio, vel ab appetitu sensitivo, vel membris etiam exterioribus accepisse putamus. Quotus quisque autem erit, qui non, nisi animo plane sit ob-

(p) Heerebord. in Exerc. Eth. p. 61. Schott.

Ib. Mor. s. 3. §. 12. p. m. 79.

oscitanti, jam advertit, quod *Intellectus* in cognoscendis rebus occupatus, ad hoc vel illud accuratius tantum percipiendum, a *voluntate* determinetur, quodque adeo *intellectum esse natura priorem voluntate*, veritas sit indemonstrabilis; non quod demonstrari non possit, sed quod tutius demonstrari nolit.

§. V.

Verum cui facultati, *intellectui* ne, an *voluntati* libertas competat, disquiritur apud Philosophos: sed facile esset probatu libertatem *formaliter* non nisi *voluntati* attribui posse. (g) Qui ergo in ipso etiam *intellectu* libertatem esse dicunt, *radicaliter*, non *formaliter* illud necesse est explicemus; cum libertas illa non tam consistat in differentia a *actu*, quam *objecti voluntatis*, quod

(g) Conf. Job, And. Schmidt, Etb. pos. p. 30. 31.

indifferens esse cognoscit, & *voluntas* si proponit, ita liberæ electionis existit causa, non tamen ipsa est electio. *Voluntatem* autem per essentiam & formaliter tantum esse liberam dicimus; non quod statim hoc intendamus, ac si *voluntas*, nunquam necessario operetur, vel etiam non operetur; sed quod id duntaxat primo urgeamus, *voluntati*, & non *intellectui* formaliter libertatem competere. Deinde quod etiam si *voluntas* quandoque necessario agat, nihilominus intrinsece & formaliter libera maneat; nam hæc duo sunt distinctissima: *Voluntatem esse per essentiam liberam, & libere operari.* Prius semper verum est, Posterius non item. Potest enim *Voluntas* ab agente superiori ad agendum cogi & necessitari, ut in Scholis loquuntur, ita ut quoad exercitium amplius libera non sit. Sic etiam potest impediri, ut necessario non operetur, quando videlicet deest aliquod extrinsecum requisitum, a quo

quo *voluntas* in agendo dependet; ut quando *Deus* ordinarium suum concursum ipsi non præstat, vel *intellectus* per cognitionem ipsi, alicujus rei bonitatem non repræsentat. Et sic potest dici, *Voluntatem* ex libera in necessariam mutari; ita tamen, ut intrinsere libera maneat, & tantum usu libertatis, ob defectum alicujus extrinseci requisiti, privetur (r).

§. VI.

Antequam vero finem huic discussioni ponamus, superest ut addamus tantum, quomodo hæc mentis facultates, *intellectus* scil. & *voluntas* differant: nimirum *formaliter*, ratione nostri, prout res concipimus secundum actus suos distinctos; non *materialiter* sive *essentialiter*, cum idem sit, quod res cognoscit

(r) D. Mich. Wendelerus in *Diss. Ethicæ de princip. act. human. lib. 22.*

scit, idemque quod easdem appetit aut averfatur. (s) Non possumus itaque hisce nominibus duas significare distinctas res, sed potius uni eidemque rei, diverso considerandi modo, novam addimus appellationem, ita ut mens, si speculetur, *intellectus*, si appetat vel averferur, *voluntas* dicatur. Juxta vero, adseveramus, denominationes illas fieri a posteriori, cum impossibile sit adeo omnis mentis operationes discernere, ut sola cognitio sine appetitu aut averfatione, aut *voluntas* sine cognitione adsit, quippe quæ omnia sunt intime ac inleparabiliter connexa. (t)

§. VII.

Sic auspicio Divini Numinis ea, quæ pro ratione temporis præsta-

(s) *Ædini introd. in Phil. part. V. p. m. 180.*

(t) *Gothlieb. Gerh. Titii obs. circa librum Puffend. de off. hom. & civis. p. 53. obs. 13. 2. & And Rydelii Coll. Logic. in M. S. C. III. Sect. VI. §. §. XII. XIII.*

stare potuimus, non quæ debuimus,
 Tibi B. L. exhibemus. Quæ si ad
 palatum non sint, in meliorem ta-
 men interpreteris partem, rogo. Vo-
 to cetera complectens: Regat nos
 altissimus, ne misso *intellectus* recto
 iudicio, *volutatem* patiamur un-
 quam ad ea perpetranda ruere præ-
 cipitem, quorum *intellectus* nos
 deinde pœnitere docebit.

Soli DEO Gloria.

75
Då

Candidaten,
Herr CARL GUST. WERANDER
Wiste uti Ubo/ igenom ett wackert
arbete sig wara wärdig ett Lager-
Kranh/ yttrade sig således

J några ord kan jag ej fatta
Hur alla plå den lycklig skat-
ta /

Som lärt sin tid använda
rätt :

Då andra gå och sig besinna/
Kan den til målet tappert hussa/
Som flyndar på och löper tätt.

Sielf Momus måst sin arghet giöms-
ma /

Och med förtret rättmätigt döms-
ma /

At kortan tid är mera wärd /
Den man anwänt sig sielf til heder/
Til wisheit/ dygd/ och wackra seder/
An många åhr/ och litet lärdt.

Så

Eå ger WERANDER här exempel,
Hur man skal gå til åhrans tem-
pel,

Och ta sin tid i noga acht.

Har han til heder redan hunnit /
Hwad skal då blifwa öfriat wunnit
När längre tid blir der til lagt?

En uprichtiger wån

J G Lådie.

Då

Höglärde Herr Candidaten
CARL GUSTAF WERANDER,
Pro Gradu Magisterii
med beröm Disputerade.

Swad wore oförtruten möda /
Swad wäl anlaad och trägen
flit /
Swad hufwudbry förståndets söda /
Swad wor'om wis het stadia ritt /
Ja / hwad wor lefnad utan flärd /
Swad lärdom / dnad och rara seder :
Om de ej skulle ge den heder
Man genom dem har giordt sig
wärd.

Det wor' ju säfångt ett bekrummer /
Frucht-lösa griller til belack /
Onödigt flit som nöjet rimmer /
Bestwär förutan lön och tack ;
Man had' ju intet der utaf /
At någon ens der på full täncka /
Men af förgätenhet alt säncka

I glömskans mörka dystra graf.

Är då ej wäl at flitig iswer

I digert wett och snille wänt/

Til nödie altid ritlig gifwer

För mödan det man har förtient.

En far man fort Apollos wän /

Ell' dygden skal Dig wärdigt löna/

Och snart med Heders Krans bekrö-

na /

Bland sina tåla witra Män.

Betygade sin sägnad

Des

uprichtige Wän

Af Hiertat.

Höglärde Herr Candidat.

Nu sol-klar sees Herr Candidat,
Hur I en wiskets klar kamrat/
På dygde-bahnen skädsse wandra:
Ehr tid/ Ehr pund/ Ehr mogna
wett /

I så anlagt/ at man ej sedt /

Den som med skäl der på kan
kandra.

En skal man Ehr beröm och läf /

Med fog i Pallas wisa Häf /

Ja i den lärda werlden wida /

För Eder dygd och alt det fram /

I hurtigt hast i liuset fram /

Med nöije skändigt widt utsprida.

Wig

Mig tycks hur' Pallas med behag /
Stelf långtar snart at se den dag /
Då Hon sin tåcka wån Weran-
der ,
En Lager - Krans får sätta på /
Den hon ser Honom wäl anstå /
Och han förtient som någon an-
der.

Styldigt och wälsment
Af

SAMUEL SCHENBECK.

Die Kunst der
Kriegs- und Feld-
Menschen zu
erleuchten

von
Gottfried
Ludwig
Tietze

Verlag von
J. Neumann, Neudamm

SAMMEL-SCHENKUNG